حەسیب قەرەداغی بە قەڵەمی خۆی ژیننامەکەی دەنووسێتەوە

ئا: ڕامان

من کێم؟

حەسیبی کوڕی شێخ عەلی شێخ عەبدولڕەحیم، لە بنەماڵەی مەردۆخییەکانی قەرەداغ، باوکم و باپیرم و باپیرە گەورەم و... تاد مەلا و زانای ئایینی بوون، لە دێی سۆڵەی ڕۆژهەڵاتی قەرەداخ هاتوومەتە دنیاوە، لە ماڵێکی هەژار، لە ساڵی (١٣٥٣ک - ١٩٣١ز) سۆڵە، شێخ نشینی (تەریقەی قادری)یە.

باوکم مەلا و سەر ذاکر بووە، من لەو جیهانەدا، کە جیهانی دینداری و دەروێشی و خواپەرستی بوو لەلای باوکی خۆم و فەقێیانی ئەوێ فێری خوێندن کراوم، هەوەڵ کتێبی کوردی کە پێم وێژراوە ئەحمەدی و ئیمان ئیسلام بووە کە هەردووکیان هۆنراوەن (نظم).

باوکم لە شیعری شاعیرانی وەکوو سەعدی شیرازی و حافظ و کەلیمی هەمەدانی و نالی و شێخ ڕەزای تەڵەبانی زۆری لەبەر بوون، جگە لە شیعرە ئاینییەکانی عەرەبی وەکوو (قصیدەی بردیة) و (قصیدەی مرضیة) هەر لە منداڵییەوە بە شیعر گۆش کراوم و بە شیعر فێری وشەی عەرەبی و دینی ئیسلام و (صرف و نحو) کراوم، باوکم ئەیوت شیعری باش وەکوو ئایەتی قورئان ئەچەسپێتە دڵ، منیش کە هۆشم کردەوە ئەموت ئاخۆ قورئان شیعر نییە؟ کە لووتم بە ئایەتی (ولاهو بقول شاعر مجنون)دا تەقییەوە چاوم بوو بە چوارچێوە بۆ ئایەتی (والشعراء یتبعهم الغاوون، الم تر انهم فی کل واد یهیمون وانهم یقولون مالا یفعلون)، بۆیە گومانم لە قسەکەی باوکم پەیدا کرد ((شیعری باش وەکوو ئایەتی قورئانە ئەچەسپێتە دڵ))، هەتا نێردرامە قوتابخانە، یەکسەر لە پۆلی چوارەمی سەرەتایی قبووڵ کرام، سەرلەنوێ لەگەڵ شیعردا دۆستایەتیم پەیدا کردەوە.

مامۆستایەکمان هەبوو زۆری حەز لە سروودە کوردییەکان ئەکرد، هەمووی بە ئاوازەوە پێ لەبەر ئەکردین و خۆیشی گەلێ جار شیعری قانع و زێوەر و (بێکەس)ی بۆ ئەخوێندینەوە، ئا لێرەوە شیعر وتن، یا بڵێین وشە هۆندنەوە بوو بە خولیام، ئەوەندەیان زانی، هۆنراوەیەکم لە ڕیزی بەیانییەکدا خوێندەوە، ((ئێمە، قوتابی

سۆڵەی موقەدەس ئازا و دلێرین باكمان نییە لە كەس)) مامۆستاكەمان قۆستییەوە و ئاوازی یەكێك لە سروودەكانی پێ بەخشی و بوو بە سروود بۆ قوتابیانی قوتابخانەكەمان، ئیتر لێرەوە هەنگاو هەنگاو خۆم كوتا بەرەو ژوور، هۆنراوەم بە كچە سادە و ساكارەكانی دێكەماندا هەڵئەداو گوێیان بۆ شل ئەكردم و جار جاریش بەنازەوە چەپۆكێ، یا مشتەكۆڵەیەكم ئاراستە ئەكرا.

(من و یار) ناوونیشانی هۆنراوەیەكە لە پۆلی شەشەمی سەرەتاییدا وتوومە، ١٩٤٦.

سەڵاوێ بۆ تۆ بووكی نەوبەهار
ئەی نازك بەدەن باڵا وەك چنار
ئەی ماهـ جەبینی ئەبرۆ چون كەوان
ناز(د)اری بێ گەرد، سالاری زەمان
هەتا دێت ئەڵێ..
درۆیە نییە بەندیی بێ عەیب
انت برهان و ما فیك ریب
كەرەم كە ماچێ لەیلی نازەنین
فلا یضاع اجرا المحسنین.

ڕەنگە ئەم وشە عەرەبییانە گومان بخاتە دڵتانەوە، نەخێر نابێ وابێت، چونكە من ئەو ساتەش وازم لە خوێندنی مزگەوت نەهێنا بوو، من ئەو ساتە كتێبی (كافیە)م ئەخۆند كە بریتییە لە پوختەی نەحو و صرفی عەرەبی و چەند كتێبێكی شەرعیشم تەواو كردبوو، باوكیشم قورئانی بە (تجوید)ـەوە لەگەڵم دەور دەكردەوە، گەلێ سوورەت و ئایاتی تایبەتیم لەبەر بوو.

هەر لەم دەوروبەرەدا بوو مامۆستایەك بۆ یەكەم جار نووسراوێكی پێچراوەی دا پێم وتی ئەوە بۆ خۆت بیخوێنەوە و مەیدە بە كەس، بردمە پەنایەكی مزگەوت و كردمەوە، دیم لە سەرەوەی یەكەم لاپەڕەی وا نووسرا بوو بە

حەسیب قەرەداغی

خەتێكی گەورە و سوور (ئازادی) باسی تەموین و دزەكانی دام و دەسگای ئەوكاتەی ئەكرد، كە چۆن لە دزی كردنی ئەو مستە جۆ و چنگە شەكرە و گەزواویلەی هەژاران خۆیان قەڵەو و پۆشتە ئەكەن. شیعرێكی تێدا بوو هەر یەكەم دێرم لەبەرە

تۆ لێمی قبوڵ..
ئەو مامۆستایە ئێستە نەماوە

ئەتوانم بڵێم ئەوە یەكەم شیعری سیاسی بوو كە دیم و نووسراوەكە (ڕۆژنامەكە) خولیایەكی كەی دامێ، هەژار، برسێتی، ڕووتی زۆر، شەڕ، ئاشتی، ئەم كەرەسە تازانە لە ئاستیاندا واقم وڕما، هەر لە دوای ئەم، هەمان مامۆستا ڕۆژێك كتێبێكی دامێ كە ناوی (گەلاوێژ) بوو، یەكسەر بۆ شیعر گەڕام تێیدا، بێبەش نەبووم، لە بیرم نایەت كام شیعر بوو ئەوەندە ئەزانم شیعری فائق زێوەر بوو، لێرەوە گیانێكی كە هات بە بەرما و شیعر شتێكی كە بوو كە لێی تێنەگەیشتبووم، هۆشیاری سیاسیم لە سنوورێكی تەسكدا مایەوە، كابرایەكی دەنگ خۆش هەبوو لە دێكەمان ناوی خەلیفە حەمەغریب بوو، دڵتەڕ، دەروێش، خولیا، دەنگ خۆش نیمچە خوێندەوار

ئاڵوگۆڕکەر، دیوانەکانی مستەفا بەگی کوردی و مسباحولدیوان و وەفایی و (سالم)ی هەبوون، زۆری شیعرەکانیانی لەبەر بوو، بە دەفەوە، بە ئاوازی خۆشی دەرویشانەوە دەیخوێندنەوە، ئەمانە کاریان تێکردم، منیش خووم دایە شیعرەکانی کوردی، مەولەوی، تاهیر بەگی جاف، قانع، زۆریان شەیدا بووم، بە ڕێ و جێی ئەواندا کەوتمە تاووتووکردنی وشە و هۆندنەوە لە ١٩٤٨/٥/٢٥دا.

مژدە بێ نازدار مژدە بێ نازدار

مژدە بێ گوڵ جوانی نەوبەهار

لە ١٩٤٩/٦/٢٥دا ئەڵێم:

دە ئامادە ببە خامە وەکوو کۆڕ بێرەناو کایە

لقد تار هوى الحب وحان وصف ليلى ي

بە ئەشکی چاوی خوێنینم ئەتۆ سوورکە سەری نێشت

خصوص بۆ مەدحی ئەو یارەی نموونەی صنعتی خوایە

بە شیرینی خەتی سوورت بنووسە وەحیی دڵداری

لأنساني هواها اليوم دنيا وعقباي

هەتا ئەڵێم:

بەلەفظی خۆش و شیرین وتوویە بۆ مەمە و سینەی

فصدري من طباق الثبر تفاحان ثدياي

وتی کول بوو حەسیب خامەت تەواو بوو خوێنی ڕێژراوت

فكف عن وصفي اليوم، فاقبل ذات خداي

*** لە گردی هۆش و ئەفکارم خەیاڵی شەو هەتا ڕۆژی**

دەمم هێلانەیی تەیری وەی و ئامانە بۆ تۆ

لەبۆ دەفعی بەڵا و دەردت وەیا چاوی حەسوودانت

سەرم بێ کولفەت و پارە سەری قوربانە بۆ تۆ

هەتا ئەڵێم:

زەمانێکە کە لێم دووری بەجارێ مات و بێ هۆشم

دڵ و جەرگم لەگەڵ سینە هەمووی بوریانە بۆ تۆ

قەسەم بەو پەرچەمی ڕەشتەو قەسەم بەو ڕوومەتی گەشتە

موحیبت وێڵ و داماوی کەژ و هەردانە بۆ تۆ

هەتا ئەڵێم:

دڵم خەزنەی موحەبەتتە دەماغم عەرشی هەیکەلتە

گلێنەی چاوی پڕ ئەشکم وەکوو دێوانە بۆ تۆ

تەیی سەحرایی کوبراو و وڵاتی چین و هیندستان

بە پێ گەر وەصڵی تۆی تیابێ لەلام ئاسانە بۆ تۆ

کە تۆ بۆ من حەرام بوویی فەقیری بوو بەهۆی گیانە

ببیت یاخود لە هەر لابیت حەسیب حەیرانە بۆ تۆ

بە تیری چاوەکەی لەیلی جگەر ئەمجارە بچڕاوە

بە پاچی عەشقەکەی شیرین قەڵای حب ئەمڕۆ ڕووخاوە

حەسیب هێشتا بۆ تۆ نابێ وەکوو خەڵکی لەلای باوە

کە طاهر قوڕ بەسەر ماوە سەراپا غەرقی خوێناوە

ئەڵێن دووبارە کوژراوە طبیبی حاذقان بابێ

سەرم قوربانی ئەو گەنجەی کە ئاواتی بولوندی ئەو

عیبارەت بێ لەوەی هەردەم کە میللەت ویستی بێ گیان بێ

هەتا...
هـەزار پەیمـان و کورسـی بـەرز هـەزاران سـەفتەیی کاغـەز
بەرانبـەر عەشقی میللی ئـەو وەکوو پووشـێکی بێ دان بێ
ئەگـەر عیلـم و هونەرمەندیـی بـکات قۆچـان لەگـەڵ ڕۆژا
لەگەڵ فەخرا قبووڵی کا، کە هاوڕێزی کەساسان بێ
کە هات و میللەتی بانگ کرد ئەبێ گشتمان وەها و وابین
مەبەستی ڕەهنمایی بێ نەوەک میللەت فریب دان بێ
کە ڕۆژی شۆڕشی میللی لە ئاسۆی ڕەنج و تێکۆشین
طلوعی کرد بەبێ سستی چەتەی سەر شاخ و هەردان بێ
هەتا...
بە کورتی هەیکەلی حوب و وەفا و ئیخلاص بێ بۆ میللەت
نەوەک چاوی لە کورسی بێ وەیا چاوی لە سامان بێ

مژدەبێ مایەی ئیمان و دینم
مژدە بێ داخی دڵی غەمگینم
مژدە بێ باڵا سەرووی ناو چەمەن
مژدە بێ خاوەرە شیرینی ئەرمەن
مژدە بێ باخی ژیان و ژینم
مژدە بێ لەعلی، لەعلی نوورینم
هەتا ئەڵێم:
مەرحەبا بکەی یا نەیکەی گیانە عاشقت بەخوا هەر پاسەوانە
تا ڕۆژێ ئەمرێ هەر چاوەڕوانی...
ویصاڵی تۆیە ڕەنگە بزانی
بۆ خوات پێ ئەڵێم ئازیزم نازدار
مەئیووسی مەکە (حەسیبی) غەمبار

لە ١٩٥٣/٤/٢٥دا ئەڵێم:
لە شاری عەشقی پڕ شۆرم دەمی گریانە بۆ تۆ
بە جارێ چاوگەکەی ئەشکم وەکوو سیروانە بۆ تۆ

لە ١٩٥٣/٥/١٠دا ئەڵێم:
تێ پەڕیم ئەمڕۆ بە نزدیک ماڵی لەیلی دەربەدەر
دیم کە (چۆڵە) خۆم لە قوڕنا هەر لە پێ تا تەوقی سەر

لە ١٩٥٢/١١/٢٠دا
پێنج خشتەکی لەسەر شیعری طاهر بەگ
لە دەوری هەیکەلی خەستەم دەبا دەنگی ئەمان با بێ
نەمانی دۆست و ئەحباب و ڕەفیقی هەم چونانە با بێ
لەگەڵ سۆزی نەی و قانوون لەگەڵ ناڵەی کەمان با بێ
لە دەوری پیری مەیخانە سەدای موتریبیان با بێ
لە تاریکی شەوی هیجران چرای دەفعی غەمان با بێ

لە ١٩٥١/١٢/٢دا
پێنج خشتەکی لەسەر شیعری (مەحوی)
لە دەردی من سەراسیمەن هەموو بێهۆش و هۆشیارێ
شەوی زاری من دیوە هەموو ئەشکەوت و بن دارێ

بە حاڵی من نەبێ خوایە چ دێوانە و گرفتارێ
لەڕێی ئەو شۆخەدا خۆم کرد بە خاک پێی پیا نەنام جارێ
دەسا خاکی هەموو عالەم بەسەر خۆمدا نەکەم چ بکەم

لێرەدا پێویستە ئەوە بڵێم کە من لە ساڵی ١٩٥٠- ١٩٥١دا ناوەندیم تەواو کرد، دوای ئەوەی لە (دارالمعلیمنی ریفی) لە محاویل دەرکرام بەهۆی مانگرتنەکانی ساڵی ١٩٤٨وە، بەهۆی چەرمەسەری ئەوکات و ساتەوە نەمتوانی بخوێنم، چوومەوە دێیەکەی خۆمان، لەوێ دەرسم بە مناڵە شێخەکان دەوتەوە، جارێکی کە دنیای دەروێشی و خواپەرستی و کتێبە گەورەکانی شەرع و صرف و نەحو و فەلسەفەکانی غەزالی باوەڕەکانی شێخ عەبدولقادری گەیلانی دایان گرتمەوە، بەڵام هۆشیاری سیاسیم لە گل نەکەوت.

لە ١٩٥٣/٣/٢٨دا ئەڵێم

سەرم قوربانی گەنجێ بێ کە بۆ میللەت بە قوربان بێ
سەرم بۆ تیری بەدخواهی وەتەن دایم بە قەڵغان بێ

لە ١٩٥٣/١١/٢٠دا ئەڵێم:

ئەی کرێکاری نەبەرد و کاکی جووتیاری هەژار
ئەی زەلیلانی چەپۆکی خوێنمژانی شەرمەسار
ئەی کەسانی دیل و بەندی زۆر و سوخرەی بێ شومار
ئەی ڕەفیقانی زەبوونی میری دەشت و حوکمی شار
ماوەیێکە بەشخوراوین سا بەس بێ کۆششێ
بۆ نەجات و بەختیاری ڕاپەڕینێ شۆڕشێ

لە ١٩٥٣/١٠/١٢دا لە قوپی قەرەداخ، لە کۆبوونەوەییەکی جووتیاراندا ئەڵێم:

دە نامەردت نەکەن جووتیار برای بەدبەخت و بێچارە
لە ڕەنجی خۆت و خێزانت غەریب و دوور و ئاوارە

هەتا ئەڵێم:

وەکوو شێری نەبەرد هەڵسەو بناڵێنە و بنرکێنە
قەڵای میر و بەگ و ئاغا و مەزاری شێخ بڕووخێنە

هەتا ئەڵێم:

سیلاحی تیژت ئیمان بێ بە حەق و قیمەتی ئینسان
نەکەی لادەی لەڕێ هەرگیز نەدۆڕێنی حەق و ئیمان

لە ١٩٥٥/١١/٢٥دا ئەڵێم

با خەوی غەفڵەت بەس بێ ئەی گەلی مەردی عراق
ڕۆژی یەک بوونە دەخیلە، لابەرە کینە و نیفاق
اشرقت شمس النضال حان یوم الانطلاق
والى الثورة صفا يا جيوش الانعتاق

هەتا ئەڵێم:

دوژمنت چینێکە ئەمڕۆ چەند سەگێکن پاسەوان
خوێنی پاکی تۆی گەلاو کرد بارەها چڵپەی ئەوان
هب الى الثأر جريئا يوم تاتيك الأوان
والى الثورة صفا يا جيوش الانعتاق

بەم چەشنە دەڵێم:

ئەمڕۆ ڕۆژی هەوڵی سەختە، چوونە ناو کۆڕی خەبات
ڕۆژی خۆبەخت کردنە بۆ میللەت و بیر و وڵات
يوم نشدان الاسلام والوئام والحياة
والى الثورة صفا يا جيوش الانعتاق

*

من لە ساڵەکانی ١٩٥٠- ١٩٥٨ پێش شۆڕشی

چواردەی تەمموز، ئاوا لەگەڵ شیعردا مامەڵەم ئەکرد، بەشی دڵی خۆم بەشی دڵی خەڵک، بەشی ئازاری خودی خۆم، بەشی ئازاری خەڵک، گۆرانیم دەوت بە شۆڕشی گەلی چین، بۆ کۆریا، بۆ ماوماو، بۆ پاڵەوانەکانی گەلی ئێران دوای ڕووخاندنی حکوومەتی دوکتۆر موصەدەق، بۆ ئاشتی، کە گۆرانی سەر زمانی گەلان بوو ئەو کاتە.

له ١٩٥٤/١/٥دا ئەڵێم:

داڵە کەرخۆری سەری پیس وا لە برسا لەڕ بووە
باڵ شکست و لات و لاواز بێ پەڕوپۆ و گەڕ بووە
وا بەسەر لووتکەی ژیانۆ تووشی بای سەرسەڕ بووە
گوێی بەشەر ئەمڕۆ بەجارێ بەدەنگی ئەو کەڕ بووە
کۆتری ئاشتی سەد ئەوەندەی تر بەناز و فەڕ بووە
ئەو گەلەی ئەوسا ئەترسا وا بە شێری نەڕ بووە

شیعر لای من ئەو کاتە (کلام موزون مقفی منبعث عن العاطفة) بوو.

له شیعر زیاتر هیچم لەسەر شیعر نەخوێندبووەوە، تەنیا شیعری کوردی و چەند نامیلکەیەکی فارسی کە بە منداڵی خوێندبوومنەوە و ئەو دەق و شیعرە عەرەبییانەی کە لە قوتابخانەدا خوێندبوومن، نەمئەزانی شیعر فەلسەفەیە، شیعر ژیانە، شیعر جموجووڵ و تێکۆشانە، شیعر جوانی و دەربڕینە، شیعر خەندە و ئەسرینە، شیعر چەک و دارە، شیعر چقڵی چاوی زۆردارە، شیعر بۆ خەڵکە، بۆ دەوروبەرە، شیعر فرستاد و ڕابەرە، شیعر خۆی بۆ خۆی پاڵەوانێکی تێکۆشەر و جەنگاوەرە. بەجێهێشتنی لادێ و هاتنم بۆ شار و گەڕانم بە دوای ئیشدا بۆ ژیان و نزدیک بوونەوەم لە هێزە نیشتمانییەکان و وەدەستهێنانی دەرامەتێکی هەر چۆن باشە بۆ خوێندنەوە، لەساڵی ١٩٥٤ بەم لاوە زیاتر چاوی کردمەوە و زیاتر لە شیعری سیاسی نزیک کردمەوە، ئەمە حاڵ بوو هەتا ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨، ئەو تینە کوتوپڕییەی کە ئەو شۆڕشە خستییە ناوەوە، ڕەوتی شیعری کێش کرد بە لای واقیعیەتی دەقاودەقەوە، شیعر بوو بە جووینەوەی شیعار و هاندانی خەڵک بۆ پشتگیری کردن لەو شۆڕشە و پڕوپاگەندە بۆ حیزبایەتی، لە دوای ئەوەی کە شۆڕشی ١٤ی تەمموز پێیدا چوو، کەوت بەم لا و (ئەو) لادا، هەتا بە تەواوی ڕۆچوو، منیش وەک خەڵکی دی تووشی گێرمە و کێشە بووم و کەوتمە دەست بەندیخانەکان، هەتا لە (سەلمان پاک) بارم لێ خست، بۆ ساڵێک و دوو مانگ لە شوباتی ١٩٦٤وە هەتا نیسانی ١٩٦٥ دنیایەکی نوێم لە ئەدەب و شیعر و سیاسەت بەرچاو کەوت، گوێم لە شیعری نوێ بوو، گوێم لە چیرۆکی نوێ بوو، شیعر ئەو هەناسەیە بوو کە شەیداکانی ئازادی و ئاشتی هەڵیان ئەکێشا، شیعر سیحری ژیان و خۆڕاگرتن بوو.

له بەندیخانەی سلێمانی بەهاری ١٩٦٣

ئەی دەنگ خۆش، لە١٩٦٣/٤/٢٠ هاتە دنیاوە

سکاڵامە برای دەنگ خۆش لەلای تۆ
لەلای سۆز و چریکە و لای سەدای تۆ
بەرەو هەر کوێیە ئەڕوانم زەبەنگە
نەڕێ دیارە نە کاروانە نە دەنگە

هەتا ئەڵێم:

بەهار و باخی ئەمساڵم خەزانە
وەکوو بێژی لە ساڵ ساڵی نەمانە
نە گوڵ دیارە لەبەرچاوم نە چیمەن
نە لووتکەی شاخ نە ئاسۆیەک نە دیمەن
نە گوڵزارێک نە سەیرانگا و سەراوێک
نە شۆخێکی گەنم ڕەنگ و نە چاوێک
نە بۆنم کرد وەنەوشەی شین لە باخا
چنووریشم نەدی بڕوێت لە شاخا
نە لێوێکی تەڕ و ئاڵم مژیوە
نە پەلکی خاو لەسەرووی من لەریوە
ئەوەی خۆشی بدا خۆشی خەمینە

دەسی سەد مەینەتی ئەمڕۆی لە بینە
لە ١٩٦٤/٤/١٥دا، یەکەم هۆنراوەم لە سەلمان (پاک) بەناوی لە ژوورێکی تاریکا هۆندەوە و لێرەوە ئەو خەتەی کە بە شۆڕشی ١٤ی تەمموز گرتبووم بۆ شیعر هۆندنەوە بەجێم هێشت. ئەم هۆنراوەیە، لە ساڵی ١٩٦٦دا، لە (ڕۆژنامەی برایی)دا بڵاوکراوەتەوە، بۆنەی تێکۆشانی گشتیی جیهانی بۆ ئازادکردنی بەندە سیاسییەکان.

ڕۆیی لەگەڵ هەموو هەستم
بەشیشی دەرگای ڕەوە
شل بوو دەستم
ئاسمانی مۆڕ
بەفر و باران
بایشی ئەهات بە سۆرە سۆڕ
کەلەبچەیان کردە دەستم
هەر ئەڕۆم و ڕائەوەستم
دیم هاتەوە، لە دوورەوە
بەڕوومەتێکی سوورەوە
تەڕوبڕ و گیان قوڕاوی
بە بازرەقە خۆی ئەهاوی
ڕوانی پیاما بێ دەنگ وەستا
هەرکە بینی من کەلەبچەم وا لە دەستا
شان بە شانم
بەرەو پاسە شکاوی شڕ
هەنگاومان نا وەک کاس و وڕ
با، توند ئەبوو
قوڕ و چڵپاو بە توێژاڵی
بەفری سپی وردە وردە هەرون ئەبوو
منیان ئاخنیە ناو پاسە
لام کردەوە
هەڵی کێشا یەک هەناسە
ملی کز کرد بەرەو دواوە
بە چاوی کاڵی فرمێسکین
هەر ئەڕۆیی و
ئاورێکی لێم ئەداوە
لە ١٩٦٤/١٢/١٠ هۆنراوەی (ئەی ڕۆژ) لە (سەلمان)دا هاتە دنیاوە، یەکەم شیعری ڕەمزیم بوو لە ساڵی ١٩٦٧ لە (ڕۆژنامەی برایی)دا بڵاوکراوەتەوە.

ئەی ڕۆژ شەوی تار پەنگی خواردەوە
ئاسۆی دەم کەلی ئەوە شاردەوە
پەنجەرەی لەسەر شاری سەد ئاوات
وا داخستووە کە وازی نەکات
وا باڵی ڕەشی خۆی داهێشتووە
توێ بە توێی ئەرزیش تامی چێشتووە
باخچەیە چیمەن بەپێی پێ پەستە
گوڵ سیس و ماتە گیانی بێ هەستە
سەرچاوەی ڕوونی پڕ لە مووروی چەو
یاری کشتوکاڵ ئاسک و گەلە و کەو
وەکوو فرمێسکی مەنگی بێ خوڕە
دەراوی گورگ و کەمتیاری دڕە
پەرچەمی داری بەژار داڕزان
گەڵای هەڵوەران بێ دەردی خەزان
لە کوندەبەبوو بەولاوە مەلێ
دیار نییە سۆزێ بخاتە پەلێ
هەتا ئەڵێم..
ئەی ڕۆژ ئەو شەوە تاڵ و گرانە
ئاشی تاریکەی هەر لە پێ و دانە
وا دڵۆپ دڵۆپ ئەستێرەی ئاسمان
ئەلێسێتەوە بەلایەک زمان
هەتا ئەڵێم
ناو چاوی مۆڕی هەر هەوری دێنێ
ئەی ڕۆژ بروات بێ خوێنێ ئەڕژێنێ
..
ئەی ڕۆژ ئەم شەوە درێژەی کێشا
جەستەی ژیانی سڕ کرد لە ئێشا
کام خەوی خۆشە، شەویە و هاڵە

کام پێکی مزرە، ژاراوی تاڵە
ئەوەندەش داخی شەومان کرد بە شێو
کاسەی ئارامیش پڕ بوو هەتا لێو

***

سا لەسەر باڵی سیمرخی خەبات
هەڵ بێ لە ئاسۆی بڵندی وڵات

***

خونچەیەک وا شەو ئاوی ڕووی مژی
بیگەشێنەوە وەکوو گوڵ بژی
ئاڵای خەمگینی بە خوێن ڕەنگ کراو
بە خورەی قاقای پڕ کات دڵ و چاو
بیڕێژی بەسەر لێوی برینا
بە گوێی فریشتەی خەواڵووی ژینا
بیبووژێنەوە بە هار و جوانی
بزەی سەرلێو و خەندەی بەیانی
دڵدارانی تۆ لە سەیرانگەی ژین
دێنە ئاهەنگ و بەزم و هەڵپەڕین
سەد پێک هەڵ ئەدەن لەو چاوە کاڵە
شەویش بێ ئیتر هەر کەرنەڤاڵە

دوایی لە زیندان دەرهاتم، ١٩٦٥ بێ ئیش و کار، خاوەنی ماڵ و منداڵێکی بێ دەرەتان، شارێکی نیوە خاپوور، خەڵک و خوایە بێ بەزەیی و بێ دەروون، ڕووم کردە بەغدا، ئیشێکی هەر چۆنم دۆزییەوە، ماوەی (٣) ساڵ و نیو هۆی ژیانی خۆم و ماڵ و منداڵم بوو، ئەم ئێش و ئازارە، ئەو ناپەزێرییەی لە شارەکەی خۆما بەرەنگارم بوو، هۆنراوەی (هۆنەر ئەگری) هێنایە دنیاوە:

دەسا ڕێگەم بدەن خەڵکە لەگەڵ خۆما کەمێ بدوێم
وەکوو فرمێسکی چاوی خەم بەسەر دڵما کەمێ بڕژێم
کەمێ بڕوانمە ئەو ڕێگەی کە پێم تیاگرت و پیاهاتم
هەتا ئێستاش سەری نەی دا لە دەرگای شاری ئاواتم
بەهارێکی نەبوو ژینم بڵێم خۆشە بەهار وابێ
لەگەڵ بووکی هیوا، خۆزگەم نەدی جارێ بەزاوا بێ
بەرەو هەر چاوگەیەک چووبم لە تینوانا دەمێ تەڕ کەم
لەبەر شاڵاوی گورگ و سەگ نەشمتوانیوە ڕێ دەرکەم
شنەی سەرئاو و ناو باخێ نەبوو گیانم ببزوێنێ
چرۆی بەخت و هیوای جوانیم بە ئەسپایی بپشکوێنێ

***

بەیانی لێوێ نەی باران شنە و ئاونگ بەسەر لێوما
بەسەر گیانی بوزڕکاو و بەسەر باڵای چڵ و چێوما
دڵۆپێ مەی چییە نەمچێشت لە جامێکی تەڕ و ئاڵا
لەگەڵ یارێ لە گوڵزارێ، لە کوێستانێکی خاڵ خاڵا

***

لە ئاراما ئەوە سووتام کە ڕێی ئارام وەها دوورە
دەروونی ڕازی بێ نازم، تەنووری ئاگری سوورە
دەسا ئەی خەم، دەسا هاوڕێی شەو و ڕۆژ و هەموو ساتم
دەست ڕابگرە بۆ دەستم، زەبوونم ڕوویەڕووت هاتم
لە مەیخانەی شەوا بابێ، مەیی خەستی هەزار ساڵە
لە تاڵاوا وەهام گێژ کە نەزانم عومری خۆم تاڵە

هەر لەم کات و ساتەدا بۆ تەسەللای دڵی خۆم
ئەم هۆنراوانەم دەوت:

دوو مەمەکەت ئەی کچەکەی نیم کەچ نیگا
ئەی پەیکەری خوای هونەری چواردە ڕێگا
دوو کۆتری سپی و جوان و باڵەفڕن
خڕ و خنجیلە و خوێن گەرم و سوخمە دڕن

هەروەها چەند هۆنراوەیەک لەم مەبەستانە، بەڵام ئەم ڕێبازەم لە دەست لێ شتنەوە (یەئس)ەوە پەیدا نەبووبوو، بەڵکوو لە چوونەوەی ناخی خۆمدا هەڵدەقوڵان، بۆیە لە ١٩٦٦/٧/١٤دا هۆنراوەی (مەلی ناو داو) هاتە دنیاوە کە ساڵی ١٩٦٨ لە (ڕۆژنامەی برایی)دا بڵاوکرایەوە.

مەلی ناو داوی پەڕ و باڵ کراو
خۆی ڕابچوڕقاند سا بە هەزار حاڵ
بەرەو بەیانی ڕۆژ لێ هەڵکراو
لەگەڵ دەرچوونا دای لە شەقەی باڵ
***
پێش ئەوەی مەلی تینووی بەیانی
بگاتە ئاسۆ خستیانەوە خوار
جامی ئومێدی دەستی ژیانی
زۆرتر لە جاران پڕ کرا لە ژار
***
ڕەوڕەوەی مێژوو وا دێتە دواوە
لەسەر خەرمانی هیوا و کۆششا
بێز ئەکەیتەوە هێندە گڵاوە
تا، لووتی وا لە خوێنی شوڕشا

لە ساڵی ١٩٦٦/٢/١٤دا شاری کپ، ٨/ ٤/ ١٩٦٨، ئەم شەقامە، ١٩٦٨/٢/٢٠ پێکی ڕەش، ١٩٦٨/٩/٢٢، بای بەڕە کۆن، ١٩٦٨/٦/٢ دێو ڕەشی لاڵ، ئەم هۆنراوانە هاتنە دنیاوە، هەمووشیان بەبێ لام و جیم لە (ڕۆژنامەی برایی)دا بڵاوکراونەتەوە

لە دێو ڕەشی لاڵدا ئەڵێم:

لە جەنگەڵی مەرگ و شەوا
بەسەر چاڵاوی بۆگەنا
دێو ڕەشی لاڵ
هەوری ڕەشی زووخاوی ڕق
بەرەو چیای بەهاری بیر
بەرەو ڕەزی خەیاڵی ژیر
ئەبا بە یاڵ.

لە (پێکی ڕەش)دا ئەڵێم:

هەڵ ئەچۆقین لە سەرمانا
پشت ئەبەستین لە برسانا
ڕا ئەچڵەکێین لە ترسانا
کەچی هەر لەو پێکە خەستە
کۆمەڵ ئەکەین دەستە دەستە
لەتر ئەبەین لە ڕۆیینا
بۆ دواوە دێین
تەکان ئەدەین
پێ بەسەری یەکا ئەنێین
تەپ و نمی شەوگاری ڕەش
ڕێگای لێ کردووین بە هەش
دەرگای ماڵمان لەسەر پشتە
دەرگای باخمان
دەرگای دڵمان
داومانەتە دەستی بتێ
هەڵماتی بێ بەر و پشتە

لە (بای بەڕەکۆن)دا ئەڵێم:

وات کرد بە باو
ئەیچرپێنی زنجیر و داو
خەریکی کل ئەکەیتە چاو
ئا ئەو چاوەی بە ژیلەمۆ
بە کل چێوکی ئاگری سوور

هەڵت کۆڵی
دەرت هێنا
ترس و بیم و بێ بڕواییت
هێناو لەناویا دات چێنا

لە (شاری کپ)دا ئەڵێم:
شاری نیوە خاپوور شەوە
تاریک نووتەک
خنکاوی ناو دەریای خەوە
خەوێ، نیوە مردنێکە
گیان لە ئاوات کردنێکە
***
عیسا هێشتا هەڵواسراوە
چاوی گەشتی
بەخۆڵی گۆڕستانەکان
پڕ کراوە
لەبەر پێیدا
پەڕەی ئینجیل سووتێنراوە
دەستی ڕاستی داهێنراوە
سنگ پڕ لە ڕاز و خەمی
ئەم دیوە و دیو کون کراوە
***
ئەو دزانەی وا شەبەیخوون
لە سۆزانی بێ باری بوون
دایان بەسەر شارا بەتاو
شاری دەرگا ئاواز کراو
هێشتا هەروان لەبەر دەرگا
لە ناو هەمان چەک و بەرگا

لە (ئەم شەقامە)دا ئەڵێم:
ئەم شەقامە
پڕ لە سامە
لە کشت لاوە
بەسەر گیانی ڕووناکیا
سێبەری سارد بۆی کشاوە
ئەم بەرەو بەر
لا دیواری سەد کەلاوەی تێ ترشاوە
***
لەسەر هەموو کۆڵانێکا
دێڵەشڕی ڕەق وەستاوە
خۆی بەرداوە
لەش ئەفرۆشێ
بە هەر کەسێ
پێکێ ڕەشی پەشیمانی
لەسەر لێوی ئەو بنۆشێ

لەم هۆنراوانەدا هەموو دەروونناسێک ئەتوانێ خمڵی سات و ئازاری من بکات، ئەوەی ئاشکرایە لەم هۆنراوانەدا کە هەمووی ڕەمزین پەنام بردووە بۆ ئەفسانەی خۆماڵی و حکایەتە ئایینییەکانی ناو قورئان و لە ١٩٦٩/٧/١٤دا (چیرۆکی عیسا) لە دایک بوو. ساڵی ١٩٧١ لە (ڕۆژنامەی برایەتی)دا بڵاوکرایەوە.

دنیا شەو بوو
چاوی هیوا پڕ لە خەو بوو
هاوین گەرم و گڕە و تۆز بوو
کاروان زۆری لە گەرمانا
لە تینوانا
دوور لە هەوار
دوور لە جێگا
باری خستبووە لای ڕێگا.

هەر بستێ خاک کە سێبەری
پێغەمبەری
بەرکەوتبێ
لە هەر کوێیەک دەرکەوتبێ
کرا بە گۆمی خوێنی سوور
نزیک و دوور

له دامێنی گوڵگۆسادا
خوێن سەری کرد
سەر هەڵ پەڕی
دایک سنگ و یەخەی دڕی
دڵ خودای کرژ و کەسیر
خوێنی بەربوو بە تانە و تیر
خوێنڕێژەکان
هەتا لووتیان لە خوێنا بوو
ساتێ ڕۆیین
هاتیشنەوە
قەتماغەی هەر نەبەستبوو
دەمی برین
چاوی مریەم
هەر فرمێسکی گەرمی ئەڕشت
لە پای داری چەپ و ڕاستا
گەرمە شین بوو
خەڵک خۆی ئەکوشت

ئا لەم سەردەمانەدا ڕوانگە پەیدا بوو، هەرچەندە من بە هیچ جۆرێک لەگەڵیان نەبووم، بەڵام ناوم تێکەڵاوی ناویان بوو، دوای هۆنراوەی (بەرد) کە خەریک بوو سەرم بخاتە ژێر بەرد، دوای ئەوەی لە (ڕۆژنامەی ژین)دا ١٩٧١/١/١٤دا بڵاو کرایەوە:

دێمە سەر ئەوەی بە بەرد
کاسەی سەرم بشکێنم
نەشتەر لەژێر زمانم
بدەم خوێنم بڕژێنم
لەعنەت بکەم لە هەوا
لە خۆڵ و ئاگر و ئاو
هەتاکوو ئەیرمێنم
بتێ هەزار و یەک ناو

لە ١٩٧١/١٠/٢٤دا (من و شیعرم) لە دایک بوو:

کە پەرداخی ئەکەم کوڵمت ئەڵێن ئاڵە گوڵ ژاڵە
بەرەو هەر کوێ پەلت ئەگرم هەموو ڕێچکەی قەل و داڵە

***

لە بازاڕی ژیانماندا درۆیەک نرخی سەد شیعرە
بە گوێرەی بادە پەرداخی دەمێ زەردە و دەمێ ئاڵە

بەڵام بۆ نەگبەتی ئەدەبی کورد و ئەدەبدۆستانی کورد خەڵک کوێرانە هەموو بوون بە ڕوانگە، هەر لەبەر مۆدێل هەتا کار وای لێهات شیعرێک ئەگەر بە زەڕەبینیش سەروا و کێش و مەعنای تیا ڕەچاو بکرایە، ئەوە بە لووتە لایشەوە نەدەخوێنرانەوە، هەتا لە کۆنگرەی دووەمدا (بەستەی شاعیر)م پێشکەش کرد، تاقمی ڕوانگە ئەوەندە زاڵ بوون، هەر ماوەیان نەدامێ بیخوێنمەوە، کە بەلای هەموو مرۆڤێکی ئەدەبدۆستەوە پارچەیەکی نایاب بوو، ئیتر بەدوای ئەمانەدا (هەوەڵ مەزات) پەیدا بوو، (شێتی شاعیر) (ڕازی گۆزەی هەڵچوو)

وەک شێخ ڕەزا جنێو ئەدەم
دەس بەدەمی سەگا ئەکەم
بۆ قافیە و کێشی- امیر-
ڕائەکێشم ملی- حمیر-

بە دوای ئەمانەدا، لە حەفتاکاندا دەیان پارچە هۆنراوەم هاتنە دنیاوە، زۆربەیان لە ڕۆژنامە و گۆڤارە کوردییەکاندا بڵاوکراونەتەوە، تەیمانی فرمێسک، هۆرە و بەستە، نوێژێکی قووڵ، هاتوچۆیەک، دارە گەورە، ئەی کوردستان، شاعیرەکان، ئەی نیشتمان، مەینەت و ئەنجام، قەڵای خوێناوی، صوبح پێ ناکەنێ، خۆشم ئەوێیت، خۆزگە، ئاگرەکان، دوو چیرۆک و سالۆمی و مەلۆتکەیەکی تازە، بارانی چاوەڕوانی و گەلێک هۆنراوەی دەروونی، ئا لێرەوە پرسیارێک ئەکەم، ئایا ئەوانەی کە لە شیعر

ئەگەن، کە هەستیان هەیە، کە ئینسافیان هەیە، کە قەڵەم لە دەستیاندا خۆی دەگرێ، بۆ لەبەرچی یەکێکیان هەر بۆ خێریش بێ نە بە چاک و نە بە خراپ ئەم ئەشکەنجە و ئازار و دەردەی منیان نەخستە بەر تیشکی ڕووناکی بیر و هۆشی خۆیان، نە بە کلاسیکی، نە بە ڕۆمانسی، نە بە واقیعی نە بە نە بە نە بە... هیچ ڕەنگ و ناوێک نەیاندام لە قەڵەم، لەبەر ئەوە بوو دیوانم نەبوو؟ لەبەر ئەوە بوو خاوەنی بیرووڕای پێشکەوتنخوازانە بووم و دەستم لە بەرۆکی زمان و ئەدەبی میللەتەکەم بەرنەدا؟ لەبەر ئەوە بوو.... جگە لە مامۆستا شێرکۆ بێکەس؟

ئەوانەی دەق و دیراسە و بیبلۆگرافیا دەنووسن، منیان نەدەناسی؟ ها؟ شیعری منیان نەخوێندبووەوە؟ من ناڵێم پێشەوای شاعیرانم، بەڵام هەرگیز لە کاروان دوانەکەوتووم، هێشتا بەرەوبوومدارم، بیانەوێ و نەیانەوێت دنیا دنیای کەوا بخۆر بێ و تاقم تاقم، یان دنیا دنیای لە جێگەی بازان کۆر کۆردوازان بێت، من خاوەنی مەلی ناو داوم، من خاوەنی سروودێک بۆ ڤێتنامم، من خاوەنی خەم و خەیاڵم، من خاوەنی (خۆشم ئەوێیت)م. من خاوەنی شێتی شاعیرم، من خاوەنی ئەو چیرۆکەم تا ئێستا دوایی نەهاتووە، من خاوەنی نەورۆزی ٧٦م، من خاوەنی بارانی چاوەڕوانیم، من خاوەنی جێم مەهێڵەم.

سەرنج:

(١) لە ژمارەی پێشوودا بابەتێکمان بە ناوی (بیمار.. بە دەستوخەتی خۆی) بڵاوکردەوە، لە بارەی ئەو بابەتەوە، لە داوێنەکەی هەندێ زانیاریمان نووسیبوو، ئەوەی خوارەوە وردەکارییەکەتی:

لە ساڵی خوێندنی ٢٠٢٤- ٢٠١٦ لە زانکۆی ڕاپەڕین - بەشی کوردی، کۆلێژی پەروەردەی قەڵادزێ، کچێکی کۆیی لە خوێندنی باڵا - ماستەری ئەدەب، وەرگیرا بوو، ناوی سەیدا باسم عەبدوڵڵا بوو، د. عوسمان دەشتی لە هەردوو کۆرسی خوێندن دەرسی پێ گوتووتەوە، دواتر لەسەر ئەوە ڕێکەوتوون نامەیەکی زانستی- ئەکادیمی- بە ناوونیشانی (ئەزموونی ئەدەبیی عەبدولڕەزاق بیمار) ئامادە بکەن کە لێکۆڵینەوەیەکی شیکاری - ڕەخنەییە، بۆیە پێوەندییان بە م. بیمارەوە کردووە، ئەویش خۆشحاڵی و ئامادەیی خۆی نیشان داوە، کە لەسەرخستنی پرۆژەکەدا هاوکار بێ. لە دواییدا لەسەر داخوازی ئەوان کە داوایان لێکردووە لیستێکیان بۆ ڕێک بخات سەبارەت بە بەرهەمەکانی، لە سەرەتای دەسپێکی نووسینەوە تا ئەو ڕۆژگارە لە وتار و لێکۆڵینەوە و شانۆنامە و ڕەخنە و هەڵسەنگاندنی کتێب و شیعر و چی نووسیوە، ئەویش بەڵێنی پێ داون، بەڵێنەکەی خۆشی بردووەتە سەر، لیستێکی بە تەواوی نووسین و بەرهەمەکانی بە دەستوخەتی خۆی بۆ نووسیون و پێشکەشی کردوون، لە نووسینی نامەکەدا بەپێی پێویست سوود لەو لیستە وەرگیراوە.

(١) د. کامیل حەسەن بەسیر کە لە هەشتاکاندا بەرنامەیەکی ئەدەبی هەبوو، داوای لە شاعیران دەکرد ژیاننامەی خۆیانی بۆ بنووسن تا لە بەرنامەکەی سوودیان لێ وەربگرێ، ئەوانیش بەپیر داواکەیەوە چوون. کە د. گیان کامیل بەسیر بەشێک لە کتێبخانە و ئەرشیڤەکەی باوکیان پێشکەش بە کتێبخانەی زانکۆی کۆیە کردووە، د. عوسمان دەشتی ئەو ئەرشیڤەی پشکنیوە، دوو نامە و ئەو دوو دەستوخەتەی شاعیران: شێخ حەسیب قەرەداغی و جەمال شارباژێری لە ناویدا دەدۆزێتەوە کە ئەویش پێشکەشی گۆڤاری (ڕامان)ی کرد.

(ڕامان)